

Book Reviews

การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น

Community and Local Self-Governance

โกวิท พวงงาม. (2562).

ISBN: 9786164972797

อัครลัก্ষ ราชพลสิทธิ์^{1,*}

Atsawaluk Ratchapolsit^{1,*}

¹ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์; Walailak University Demonstration School;
email: Atsawaluk2020@gmail.com

* Corresponding author email: Atsawaluk2020@gmail.com

หนังสือ “การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น” เป็นผลงานทางวิชาการที่มุ่งอธิบายแนวคิดการพัฒนาชุมชนโดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองและการมีส่วนร่วมของประชาชน ภายใต้บริบทของการกระจายอำนาจในประเทศไทยผู้เขียนได้เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนที่เน้นให้ประชาชนมีบทบาทเป็น “ผู้กำหนดทิศทาง” มากกว่าการเป็นเพียง “ผู้รับนโยบาย” ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดการบริหารจัดการจากบนลงล่าง (Top-down) ไปสู่ล่างขึ้นบน (Bottom-up)

รายละเอียดที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ เป็นผลงานของเป็นผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.โกวิท พวงงาม สังกัดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2560 โดยสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีจำนวน 730 หน้า โดยในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย 6 บทหลักดังนี้

บทที่ 1 ความหมาย ความสำคัญ และการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น เป็นการนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับ “ชุมชน” ในหลากหลายมิติ โดยเริ่มจากการอธิบายแนวคิดพื้นฐานผ่านกรอบทางสังคมศาสตร์ ซึ่งครอบคลุมทั้งมุมมองทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และแนวคิดประชาสังคม ตลอดจนการอธิบายชุมชนในรูปแบบใหม่ที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้วิเคราะห์ถึงโครงสร้างและประเภทของชุมชนท้องถิ่น โดยอธิบายถึงองค์ประกอบภายในของชุมชน รวมถึงความแตกต่างระหว่างบทบาทและหน้าที่ของ “ชุมชน” กับ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านสามารถแยกแยะมิติทางสังคมและมิติทางการบริหารได้อย่างชัดเจน และในส่วนของความสำคัญ ผู้เขียนได้เน้นย้ำว่าชุมชนท้องถิ่นถือเป็นรากฐานสำคัญของการจัดการตนเอง เนื่องจากเป็นหน่วยพื้นฐานที่ประชาชนสามารถรวมตัวกันเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา แก้ไขปัญหา และบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยภาพรวม บทที่ 1 ทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญ ซึ่งช่วยปูทางไปสู่การทำความเข้าใจเนื้อหาในบทถัดไปเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการจัดการตนเองของชุมชน

บทที่ 2 ชุมชนและท้องถิ่นไทยในภาวะการเปลี่ยนแปลง มุ่งอธิบายถึงสภาวะพลวัตและการปรับตัวของชุมชนและท้องถิ่นไทยภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยผู้เขียนได้วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งจากปัจจัยภายใน เช่น โครงสร้างประชากร ผู้นำชุมชน และทรัพยากรในพื้นที่ และปัจจัยภายนอก อาทิ นโยบายของรัฐ กระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการปรับตัวของชุมชน นอกจากนี้ หนังสือยังให้ความสำคัญกับประเด็นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนมีบทบาทและอำนาจในการบริหารจัดการตนเองเพิ่มมากขึ้น ทั้งในด้านการวางแผน การตัดสินใจ และการพัฒนาในระดับพื้นที่ และในส่วนของอธิบายเชิงประจักษ์ ผู้เขียนได้นำเสนอกรณีศึกษา “ประชาคมตำบลเมืองจัง” เพื่อสะท้อนให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดทางทฤษฎีกับการปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยภาพรวม บทที่ 2 มีบทบาทสำคัญในการอธิบาย “ความเคลื่อนไหว” ของชุมชน ซึ่งช่วยเติมเต็มจากบทที่ 1 ที่เน้นโครงสร้างและแนวคิดพื้นฐาน ทำให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นทั้งมิติของความเป็นระบบและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างครบถ้วน

บทที่ 3 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น มุ่งรวบรวมและอธิบายแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นรากฐานสำคัญของการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยผู้เขียนได้บูรณาการองค์ความรู้จากหลายสาขาวิชา เพื่อนำมาอธิบายกลไกการขับเคลื่อนชุมชนอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ในประเด็นการพัฒนาชุมชนและการพึ่งตนเอง ผู้เขียนเน้นย้ำปรัชญาการพึ่งตนเอง (Self-reliance) ควบคู่กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนา ซึ่งสะท้อนถึงการสร้างความยั่งยืนจากภายในชุมชนเอง ขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการอธิบายอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านความหมาย ระดับของการมีส่วนร่วม และปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม โดยชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การจัดการตนเองของชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน โดยเน้นกระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และเชื่อมโยงกับกรอบนโยบายระดับชาติผ่านการวิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 8-10) ซึ่งสะท้อนบทบาทของรัฐในการสนับสนุนการพัฒนาชุมชน ในส่วนของกระจายอำนาจ ผู้เขียนได้อธิบายหลักการ รูปแบบ และประโยชน์ของการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยชี้ให้เห็นว่าเป็นกลไกสำคัญที่เอื้อต่อการเสริมสร้างศักยภาพและความเป็นอิสระในการจัดการตนเองของชุมชน โดยภาพรวม บทที่ 3 ทำหน้าที่เป็น “แกนกลางทางทฤษฎี” ของหนังสือ ซึ่งช่วยเชื่อมโยงแนวคิดพื้นฐานจากบทที่ 1 และพลวัตของการเปลี่ยนแปลงในบทที่ 2 เข้ากับกรอบแนวคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และพัฒนาชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ 4 กระบวนการจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น มุ่งเน้นการอธิบายกระบวนการและกลไกในการขับเคลื่อนการจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น โดยผู้เขียนได้ลงลึกในมิติของการปฏิบัติ ผ่านการวิเคราะห์บทบาทของกลุ่ม องค์กร และทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน ในประเด็นกลุ่มและองค์กรชุมชน ผู้เขียนอธิบายถึงกระบวนการก่อตัวของกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ ทั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มทางสังคม และเครือข่ายประชาสังคม พร้อมทั้งชี้ให้เห็นบทบาทขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน ขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้รับการนำเสนอผ่านกรอบการจัดการความรู้ (Knowledge

Management: KM) โดยเน้นว่าการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยงโดยตรงกับความสามารถในการจัดการตนเอง นอกจากนี้ ผู้เขียนยังให้ความสำคัญกับการจัดการทุนและทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิชุมชน และการใช้ “ทุนชุมชน” ในมิติต่าง ๆ เช่น ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ เป็นฐานในการพัฒนา ซึ่งสะท้อนแนวคิดการพัฒนาที่เน้นการใช้ศักยภาพภายในเป็นหลัก โดยภาพรวม บทที่ 4 มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงแนวคิดเชิงทฤษฎีจากบทก่อนหน้าเข้าสู่กระบวนการปฏิบัติจริง ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจกลไกของการจัดการตนเองของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

บทที่ 5 กรณีตัวอย่าง การจัดการตนเองและชุมชนไทยและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำเสนอกรณีศึกษาความสำเร็จของการจัดการตนเองของชุมชนไทยในหลายมิติ ได้แก่ ด้านการเงิน แผนชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตร และการบริหารของ อปท. ในด้านการเงิน กลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะและกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ช่วยสร้างวินัยการออมและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ด้านแผนชุมชน เช่น ชุมชนไม้เรียง และบ้านหนองกลางดง ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ เครือข่ายอัครเมืองน่านและชุมชนบางขุนไทร เน้นการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ด้านเกษตรและเศรษฐกิจพอเพียง เช่น เครือข่ายอินแปง วนเกษตรผู้ใหญ่วิบูลย์ บ้านจำรุง และศรีชะอโศก เน้นการพึ่งพาตนเองชุมชนเหล่านี้สามารถลดต้นทุน เพิ่มรายได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหาร ในด้านการบริหารจัดการ อบต.ดอนแก้วเป็นตัวอย่างของการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และการบริหารแบบบูรณาการ โดยรวมกรณีศึกษาสะท้อนถึงบทบาทของการมีส่วนร่วมและทุนชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

บทที่ 6 วิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองและเป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ มุ่งวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองและพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งพบว่าความสำเร็จเกิดจากการบูรณาการ “ทุนชุมชน” การมีส่วนร่วมของประชาชน ภาวะผู้นำ และการเรียนรู้ร่วมกัน รวมถึงการใช้กลไกการจัดการ เช่น แผนชุมชน กองทุนชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือการถอดบทเรียนจากกรณีตัวอย่างสามารถพัฒนาเป็นโมเดลการจัดการตนเองของชุมชนซึ่งเน้นการใช้ศักยภาพภายในควบคู่กับการเชื่อมโยงภายนอกเพื่อความยั่งยืนเมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ เช่น Strasbourg และ Almere พบจุดร่วมด้านการมีส่วนร่วมและการวางแผนเชิงระบบรวมถึงการใช้นวัตกรรมในการบริหารจัดการซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบริบทของชุมชนไทยได้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนา โดยสรุป ความสำเร็จของชุมชนเกิดจากการผสมผสานทุนชุมชน การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

บทสรุปเชิงวิพากษ์

หนังสือ การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น ของศาสตราจารย์ ดร.โกวิท พวงงาม นับเป็นผลงานทางวิชาการที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจแนวคิดการพัฒนาชุมชนในบริบทสังคมไทย โดยเฉพาะประเด็นการพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วม และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอทั้งในเชิงแนวคิดและกรณีศึกษา ทำให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติได้อย่างชัดเจน

ในมุมมองเชิงวิพากษ์ หนังสือเล่มนี้มีจุดเด่นด้านการอธิบายแนวคิดอย่างเป็นระบบ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และมีความลึกซึ้งทางวิชาการ เหมาะสำหรับทั้งนักวิชาการ นักศึกษา และผู้ปฏิบัติงานด้านพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตาม เนื้อหาบางส่วนอาจยังคงยึดโยงกับบริบทดั้งเดิมของชุมชนไทย จึงอาจต้องมีการตีความเพิ่มเติมเมื่อนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมร่วมสมัยที่มีความซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะในมิติของเทคโนโลยีดิจิทัลและโลกาภิวัตน์

โดยภาพรวม ผู้เขียนบทความเห็นว่าหนังสือเล่มนี้เป็นแหล่งความรู้ที่มีคุณค่าและควรค่าแก่การศึกษาอย่างยิ่ง เนื่องจากไม่เพียงให้ความรู้เชิงทฤษฎี แต่ยังช่วยเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับบทบาทของชุมชนในการกำหนดอนาคตของตนเอง อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงนับเป็นหนังสือที่ “น่าอ่าน” และมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจด้านการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ธรรมสาร.